

TIP FAKÜLTESİ VE HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNDE ALKOL VE MADDE KULLANIMIYLA İLGİLİ TUTUMLAR

The Attitudes of Medical and Nursing School Students Towards Alcohol and Drug Consumption

Mehmet Akif Ersoy¹, Nurgül Özdemir², Haluk A. Savaş³

ÖZET

Amaç: Alkol ve madde kullanımına ilişkin olumsuz tutumlar yaygındır ve tedavi süreci üzerinde bu tutumların olumsuz etkileri vardır. Bu çalışmada tıp fakültesi ve sağlık yüksekokulu hemşirelik öğrencilerinin alkol ve madde kullanımına ilişkin tutumları araştırmak hedeflenmiştir.

Yöntem: Tıp fakültesi ve sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinden oluşan toplam 425 denek çalışmaya alınmıştır. Alkol-madde kullanımına ilişkin tutumlarla, sosyodemografik değişkenler ve bireysel ve aile alkol-madde kullanım öyküsü arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bulgular: Araştırmada kullanılan ölçek maddeleri psikometrik değerlendirmeye tabi tutulmuş ve elde edilen 21 maddelik ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.871, Guttman iki-yarım tutarlık katsayısı 0.775 olup, kabul edilebilir düzeydedir. Hemşirelik ve tıp öğrencileri tutumları açısından birbirinden farklı değildir. Sağlık eğitimi alan öğrencilerde damgalayıcı tutumların hiç de küçümsenmeyecek seviyede olduğu söylenebilir. Gelir düzeyi yüksek olanların ve üst sınıflarda okuyanların olumsuz tutumları daha azdır. Kendisinde ve ailesinde alkol-madde kullanım öyküsü olanların damgalayıcı tutumlarının daha düşük seviyede olduğu bulunmuştur.

Sonuç: Bu sonuçlar eğitimin olumsuz tutumları azaltmada bir miktar etkili olduğuna işaret etmekle birlikte, olumsuz tutumların azaltılmasına dönük eğitim programlarının geliştirilmesi doğru olacaktır.

Anahtar kelimeler: Alkolizm, bağımlılık, madde bağımlılığı, tutum, damgalama.

ABSTRACT

Objective: Negative attitudes towards alcohol and substance use and dependency are prevalent and detrimental on the treatment process of these disorders.

Method: The relationship between the sociodemographic factors, personal and family history of alcohol-substance use and attitudes towards alcohol-substance use were investigated in this study. A sample of 425 undergraduate medical and nursing students in Gaziantep University were randomly recruited to the study. A questionnaire including items related with negative attitudes towards alcohol-substance use and dependency, was formed and psychometrically investigated.

Results: Psychometric investigation finally revealed a scale of 21 items, with a Cronbach Alpha value of 0.871 and Guttman split-half reliability coefficient of 0.775. Although nursing and medical students did not differ in terms of negative attitudes, results suggest that level of stigmatizing attitudes of medical and nursing students can not be underestimated. Students with higher level of income and students of higher classes had less negative attitudes. Personal and family history of alcohol-substance use was also found to be related with less negative attitudes.

Conclusion: Although these results suggest that education is partially effective in reducing negative attitudes towards alcohol/drug dependence, educational programs in the curricula of medical and nursing education, aiming to decrease negative attitudes should be further developed.

Key words: Alcoholism, dependence, substance dependence, attitude, stigmatization.

¹ Uzm. Dr. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Psikiyatri Hemşireliği A.D.

³ Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı

GİRİŞ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde alkol ve madde kullanımı giderek artan bir ruh sağlığı sorunudur (1, 2, 3, 4). Araştırmalar erişkinlerin ruh hastalıklarını ve alkol-madde kullanımıyla ilişkin bozuklukları diğer tıbbi durumlara göre daha fazla damgaladıklarını göstermektedir (5).

Alkol-madde kullanımının etiolojisi ve tedavisine dair bilgilerimiz artmakla birlikte; sağlık çalışanlarının eğitimlerinde alkol-madde kullanımının damgalanmasını önleyici yönde yeterli vurgu yapıldığını söylemek güçtür (6, 7).

Amerika Birleşik Devletleri'nde dahi hemşire ve hekimlerin eğitim programları içinde alkol-madde kullanımına yeterince yer verilmediği söylenmektedir (8). İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde hemşirelik eğitim programlarının gözden geçirildiği çalışmalar, alkol-madde kullanımının eğitimde çok az yer kapsadığını göstermektedir (9, 10, 11, 12, 13, 14).

Psikiyatri dışındaki bölümlerde, özellikle genel sağlık alanında çalışan hemşirelerin alkol ve madde sorunu olan hastalara yardım etmede güçlükler yaşadıkları ve bu zorluğun genellikle hastalara karşı olumsuz tutumdan kaynaklandığı söylenmektedir (8, 9, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21).

Alkol madde kullanım sıklığının artışına ve bu bozukluklarla ilişkin sağlık sorunlarının daha fazla farkına varılmasına karşın, olumsuz tutumlarda azalma görülmemektedir (9, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25).

Ülkemizde yapılan çalışmalarda da alkol-madde kullanımına ilişkin olumsuz ve damgalayıcı tutumların yaygın olduğu çeşitli çalışmalarda gösterilmiştir (26)(Taşkın ve Özmen 2004). Ülkemizde tıp fakültesi ve hemşirelik öğrencileriyle yapılan çalışmalarda alkol-madde kullanımıyla ilgili olumsuz tutumlar ve önyargılarının olduğu gösterilmiştir (27, 28, 29, 30).

Sağlık ekibindeki olumsuz yargılar bağımlılığı olan bireyin hastalığını kabullenmesini zorlaştırır (29)(Arıkan ve ark. 2004). Genişol ve arkadaşlarının (27) çalışmasında, tıp fakültesi öğrencilerinde zararlı düzeyde alkol kullanımı olduğu, bu öğrencilerin önemli bir kısmının da alkol problemi olan birini tedaviye yönlendirmeyeceklerini ifade ettikleri bildirilmiştir. Tutumları etkileyen faktörlerin daha detaylı olarak çalışılmasının önemli ve gerekli olduğu görülmektedir. Bu araştırma, sağlık ekibinin temel unsurları olan hekim ve hemşire adaylarında madde ve alkol kullanımına ilişkin tutumları etkileyen etmenleri, özel olarak da kendilerinde ve yakınlarındaki alkol ya da madde kullanım öyküsünün tutumlar üzerine etkisini incelemek amacı ile yapılmıştır.

Y...NTEM

...rnekleme

Araştırma 2-27 Mayıs 2005 tarihleri arasında Gaziantep Üniversitesi'nde eğitim görmektedir olan Tıp Fakültesi ve Sağlık Yüksekokulu hemşirelik öğrencileri ile yapılmıştır. Çalışmanın evrenini Tıp Fakültesi ve Hemşirelik Bölümü

öğrencileri oluşturmuştur. Rastgele örnekleme yöntemi ile ulaşılan tüm deneklere çalışmanın amacı açıklanmış ve araştırmaya katılmayı kabul edenler ardışık olarak çalışmaya dahil edilmişlerdir. Çalışmanın amacının açıklandığı hiçbir öğrenci katılmayı reddetmemiştir. Sonuç olarak 215'i (%50,6) Tıp Fakültesi ve 210'u (%49,4) Hemşirelik Bölümü öğrencisi olan toplam 425 kişi çalışmaya dahil edilmişlerdir. Eksik ya da hatalı veri nedeniyle iptal edilen anket olmamıştır. Katılımcıların 279'u (%65,6) kadın, 146'sı (%34,4) erkektir. Deneklerin tamamı bekaardır.

Veri Toplama Araçları

Bilgi toplama formu: Araştırmacı tarafından Arıkan ve arkadaşlarının (29) kullandıkları formdan yararlanarak ve geliştirilerek hazırlanmıştır. Bilgi Toplama Formu'nda cinsiyet, yaş, kaçınıcı sınıfta okuduğu gibi temel demografik bilgilerin yanı sıra deneğin kendisinde ve ailesinde alkol ve madde bağımlılığı öyküsü, alkol ve madde kullanımına ilişkin tutumlar ile ilişkili görüşlerinin toplanmasına yönelik maddeler yer almıştır.

Alkol ve madde bağımlılığına ilişkin damgalayıcı tutumların ölçümü: Bu araştırma kullanılmak üzere, alkol kullanımı ile ilgili tutumlara yönelik 27 ve madde kullanımı ile ilgili tutumlara yönelik 26 olmak üzere toplam 53 anket sorusu oluşturuldu. Bilgi Toplama Formu'nda yer alan anket soruları aracılığıyla deneklere, alkol ve madde kullanımı ile ilgili damgalayıcı tutumlar, alkol ve madde kullanımının sebeplerine dair görüşler ve alkol ve madde kullananlarla ilgili bazı özelliklere ilişkin cümlelere katılıp katılmadıkları soruldu.

Oluşturulan anket formu ile tutumları sürekli değişken olarak değerlendirebilmek amacıyla, formun psikometrik özellikleri incelendi. Her ölçek maddesine "katılıyorum" "1", "katılmıyorum" "0" puan ile değerlendirildi. İlk olarak araştırmacı faktör analizi yapıldı. Anket sorularının çoğunluğunun (31 madde) iki faktörde toplandığı, diğerlerinin ise kalan 15 faktöre dağıldığı görüldü. Bunun üzerine soruların iki faktöre dağılımı incelendi. Otuz yedi soru birinci faktöre toplandı. Bu faktörde yer alan soruların alkol ve madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumları içerdiği görüldü. Daha sonra bu faktörde yer alan soruların kendi başına bir ölçek olarak kullanımı psikometrik olarak değerlendirildi. Tablo 1'de yapılan bir seri iç tutarlık incelemesinin sonuçları gösterilmiştir. İlk olarak üç adımda ölçek maddesi çıkarıldığında oluşan Cronbach Alfa değerleri incelenmiş ve 23 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. Dördüncü adımda madde toplam ölçek puanı korelasyonlarına bakılmış ve madde - toplam madde korelasyonları 0.4'ün altında olan maddeler çıkarılarak; Cronbach Alfa değeri 0.871, Guttman iki-yarım tutarlık katsayısı 0.775 olan, 21 maddelik bir ölçek elde edilmiştir. Oluşan ölçekte toplam puan 0-21 arasında değişebilmektedir. Sonuç olarak ortaya çıkan ölçekte, puanın yüksek oluşu alkol ve madde kullanımıyla ilgili damgalayıcı tutumların yüksek olduğu anlamına gelir. Oluşturulan "Alkol ve Madde Bağımlılığı Damgalayıcı Tutumlar Ölçeği" (AKOTÖ) diğer araştırmalarda kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi amacıyla Ek1'de verilmiştir.

Tablo 1: Yapılan Güvenirlik Analizlerinde Cronbach Alfa Değerleri ve Madde - Toplam Madde Korelasyonları

...İçerik Maddeleri	Birinci analiz	İkinci analiz	Üçüncü analiz	Dördüncü analiz
	Madde Çıkarıldığında Cronbach Alfa Değerleri			Toplam Madde Korelasyonları
a1	0.846	0.866	0.867	0.418(**)
a2	0.845	0.864	0.865	0.499(**)
a3	0.844	0.863	0.864	0.512(**)
a4	0.842	0.862	0.863	0.545(**)
A5	0.844	0.864	0.865	0.503(**)
A6	0.841	0.861	0.862	0.587(**)
A7	0.843	0.863	0.865	0.505(**)
A8	0.843	0.864	0.865	0.522(**)
A9	0.845	0.865	0.866	0.487(**)
A10	0.851†			
A11	0.849	0.870†		
A15	0.844	0.865	0.866	0.456(**)
A17	0.851†			
A24	0.858†			
A27	0.853†			
M1	0.847	0.866	0.867	0.408(**)
M2	0.840	0.860	0.861	0.608(**)
M3	0.842	0.862	0.863	0.561(**)
M4	0.840	0.860	0.861	0.610(**)
M5	0.841	0.861	0.862	0.590(**)
M6	0.838	0.858	0.858	0.669(**)
M7	0.842	0.862	0.863	0.542(**)
M8	0.841	0.861	0.862	0.576(**)
M9	0.840	0.860	0.861	0.610(**)
M10	0.852†			
M11	0.848	0.868	0.870	0.341(**)†
M15	0.846	0.866	0.867	0.405(**)
M17	0.849	0.869	0.870	0.233(**)†
M23	0.845	0.866	0.867	0.470(**)
Madde sayısı	29	24	23	21
Cronbach Alfa	0.850	0.869	0.870	0.871

** Korelasyon $p < 0.01$ düzeyinde anlamlı

† Analiz sonrasında çıkarılan ölçek maddeleri

BULGULAR

Araştırmada yer alan deneklerin farklı yaş, cinsiyet, okuduğu sınıf, çalışma durumu ve ailelerinin gelir düzeylerine ait ortalama AKOTÖ toplam puanları Tablo 2’de verilmiştir. Bütün deneklerin ortalama AKOTÖ puanı 15.00 (1-21) (ss=4.85) bulunmuştur. AKOTÖ ortalama toplam puanları, deneklerin yaşı, okuduğu bölüm ve çalışıp çalışmamalarına göre karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Cinsiyet açısından kadın deneklerin ortalama AKOTÖ puanı, erkeklerle göre daha yüksek bulunmuştur ($t=1.993$; $p<0.047$).

Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi ve Tukey sonuçlarına göre, ileri sınıflarda okuyan öğrencilerin AKOTÖ toplam puan ortalaması, alt sınıflarla karşılaştırıldığında anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur ($F=3.718$; $p=0.025$). Ailenin gelir düzeyi açısından denekler incelendiğinde, AKOTÖ ortalama puanlarıyla gelir düzeylerinin ters ilişkili olduğu görülmektedir ($F=2.744$; $p=0.028$).

Deneklerin kendisinde ve ailesinde alkol ve madde kullanımı öyküsünün bulunup bulunmasının tutumları üzerindeki etkisi incelendi. Tablo 3’de görüleceği üzere sigara ($t= -3.238$; ss= 423; $p= 0.001$) ve alkol ($t= -2.151$; ss= 423; $p= 0.032$) kullandığını söyleyen deneklerin damgalayıcı tutumlarının istatistiksel olarak sigara ve alkol kullanmadığını söyleyenlerden daha az olduğu görülmüştür. İstatistiksel düzeyde anlamlı olmamakla birlikte kendisi daha önce madde kullanmış olanlar; ailesinde sigara, alkol ve madde bağımlısı olanlar ve ailesinde alkol ya da madde kullanan birisi olanlar daha az damgalayıcı tutumlar bildirmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 2: Çalışmaya katılan deneklerin sosyodemografik özelliklerine göre dağılımı ve sosyo-demografik özelliklerin damgalama tutumları üzerine etkileri

Sosyo-demografik özellikler		N (%)	Tutum puan Ort (ss)	İstatistik
Cinsiyet	Kadın	279 (65.6)	15.33 (4.41)	$t=1.993$ ($p<0.047$)*
	Erkek	146 (34.4)	14.35 (5.55)	
Bölüm	Tıp	211 (49.6)	14.75 (5.24)	$t=1.040$ ($p=0.299$)
	Hemşirelik	214 (50.4)	15.24 (4.43)	
Yaş	17-18	59 (13.9)	15.63 (4.46)	$F=0.951$ ($p=0.387$)
	19-20	177 (41.6)	15.12 (4.60)	
	21 ve üstü	189 (44.5)	14.68 (5.18)	
Sınıf	Haz., 1. ve 2. sınıflar	236 (55.5)	15.46 (4.60)	$F=3.718$ ($p=0.025$)*
	3. ve 4. sınıflar	168 (39.5)	14.61 (4.99)	
	5. ve 6. sınıflar	21 (4.9)	12.86 (5.73)	
Çalışma Durumu	Çalışıyor	34 (8)	14.35 (4.18)	$t=-0.805$ ($p=0.421$)
	Çalışmıyor	391 (92)	15.05 (4.90)	
Aile Gelir Düzeyi	<318 YTL	68 (16.0)	15.54 (4.73)	$F=2.744$ ($p=0.028$)*
	318-636 YTL	175 (41.2)	14.64 (5.06)	
	636-1272 YTL	126 (29.6)	15.64 (4.33)	
	1272-5088 YTL	53 (12.5)	14.30 (5.10)	
	>5088 YTL	3 (0.7)	8.33 (5.69)	

* $p < 0.05$ **Tablo 3: Deneklerin Kendisinde ve Ailesinde Alkol ve Madde Kullanımı Öyküsü ile Damgalayıcı Tutumlar Arasındaki İlişki**

Bireysel ve Aile Öyküsü	Cevap	n	AKOT... Ort. (ss)	İstatistik (ss= 423)
Kendisi sigara kullanıyor mu?	Evet Hayır	59 366	13.12 (5.22) 15.29 (4.73)	$t= -3.238$; $p= 0.001$ **
Kendisi alkol kullanıyor mu?	Evet Hayır	53 372	13.66 (4.94) 15.18 (4.81)	$t= -2.151$; $p= 0.032$ *
Kendisi hiç madde kullandı mı?	Evet Hayır	10 415	13.80 (6.28) 15.02 (4.82)	$t= -0.788$; $p= 0.431$
Ailesinde sigara bağımlısı var mı?	Evet Hayır	242 183	14.71 (4.82) 15.37 (4.87)	$t= -1.392$; $p= 0.165$
Ailesinde alkol kullanan var mı?	Evet Hayır	180 244	14.96 (4.14) 15.00 (5.32)	$t= -0.093$; $p= 0.926$
Ailesinde alkol bağımlısı var mı?	Evet Hayır	39 386	14.62 (4.55) 15.03 (4.88)	$t= -0.513$; $p= 0.608$
Ailesinde madde kullanan var mı?	Evet Hayır	8 416	12.50 (5.88) 15.05 (4.83)	$t= -1.472$; $p= 0.142$
Ailesinde madde bağımlısı var mı?	Evet Hayır	4 421	11.75 (6.29) 15.03 (4.83)	$t= -1.346$; $p= 0.179$

Ort., ortalama; ss, standart sapma.

* $p < 0.05$; * $p < 0.01$ **TARTIŞMA VE SONUÇ**

Bu araştırmada alkol ve madde kullanımına ilişkin olumsuz tutumları değerlendirmek üzere hazırlanan soruların geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılabileceği gösterilmiştir. Elde edilen 21 maddeden oluşan “Alkol-Madde Kullanımıyla İlgili Olumsuz Tutumlar Ölçeği”nin Cronbach Alfa değeri 0.871, Guttman iki-yarım tutarlık katsayısı 0.775 olup kabul edilebilir düzeydedir. Bilebildiğimiz kadarıyla alkol ve madde kullanımına ilişkin tutumları değerlendiren psikometrik özellikleri saptanmış bir ölçek dilimizde mevcut değildir. Ölçeğin bu araştırma kapsamında test tekrar test güvenilirliği yapılmamıştır. Ölçeğin ileri çalışmalarda kullanılarak

diğer psikolojik ve demografik değişkenlerle ilişkisinin gösterilmesi geçerliliğine dair yeni kanıtlar sağlayacaktır.

Çalışmada kullanılan ölçeğin maksimum puanın 21 olduğu düşünüldüğünde, kontrol grubu olarak sağlık eğitimi almıyor olan bir grupla karşılaştırma yapılmamış olmakla birlikte, hemşirelik ve tıp eğitimi alan deneklerde bulunan AKOTÖ ortalama puanı olan 15.00 yüksek bir puandır. Sağlık eğitimi alan öğrencilerde damgalayıcı tutumların hiç de küçümsenmeyecek seviyede olduğu söylenebilir. Bu bulgu ülkemizdeki diğer çalışmaların sonuçlarıyla paraleldir (27, 28, 29, 39).

Cinsiyet açısından kadın deneklerin ortalama AKOTÖ puanı, erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Literatürde cinsiyetin genel olarak psikiyatrik hastalara ilişkin tutumları konusunda çelişkili sonuçlar mevcuttur. Bu çalışmadakine benzer şekilde kadınların daha mesafeli oldukları (31, 32) yönünde bulgular mevcut olduğu gibi, kadın ve erkeklerin tutumlarının benzer olduğunu bildiren çalışmalar da mevcuttur (33, 34, 35).

İleri sınıflarda okuyan öğrencilerin AKOTÖ toplam puan ortalaması, alt sınıflarla karşılaştırıldığında anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Literatürdeki çalışmalarda da üst sınıflardaki tutumların daha düşük olduğuna dair bulgular mevcuttur (36). Bu sonuç eğitimin olumsuz tutumları azaltmada bir miktar etkili olduğuna işaret edebilir. Bu çalışmada alkol-madde kullanımına ilişkin tutumlarla ilişkili bulunan bir diğer sosyodemografik faktör gelir düzeyidir. Gelir düzeyi yüksek olanların olumsuz tutumlarının daha az olduğu görülmüştür. Düşük sosyoekonomik seviyede olanların ruhsal hastalığı olanlara karşı daha az hoşgörülü oldukları daha önce gösterilmiştir (37). Düşük sosyal sınıf ya da sosyoekonomik seviye ruhsal hastalığın tanınmasında olumsuz etkilidir (38, 39). Bu nedenle ekonomik seviyenin düşük olması ruhsal hastalığın yeterince iyi tanınması yoluyla olumsuz tutumlara neden olabilir.

Kendisinde veya ailesinde alkol ve madde kullanımı öyküsünün bulunmasının deneklerin damgalayıcı tutumlarının istatistiksel olarak daha az seviyede olduğu görülmüştür. İstatistiksel düzeyde anlamlı olmamakla birlikte kendisi daha önce madde kullanmış olanlar; ailesinde sigara, alkol ve madde bağımlısı olanlar ve ailesinde alkol ya da madde kullanan birisi olanların damgalayıcı tutumları daha düşüktür. Bu sonuç kişinin alkol ve madde kullanım davranışını daha yakından tanınması ve nesnel olarak değerlendirebilmesi nedeniyle olabilir. Diğer yandan damgalayıcı tutumlara karşı, kendisi ya da ailesinden birisi alkol-madde kullanıyor olmaktan kaynaklanan bir savunma tepkisi de cevapları etkilemiş olabilir.

Bu çalışmada sağlık çalışanları içinde önemli bir yer tutan hemşirelik ve tıp eğitimlerindeki öğrencilerin alkol ve madde kullanımına ilişkin tutumları birlikte incelenmiştir. Bu çalışma kapsamında damgalayıcı tutumları incelemek için oluşturulan anket soruları psikometrik olarak incelenmiş ve bir ölçek olarak kullanılabilirliği düşünülmüştür. Bu ölçek ileri çalışmalarla kullanılabilir ve geliştirilebilir. Hemşirelik ve tıp öğrencilerinde eğitim süresi içinde azalmakla birlikte damgalayıcı tutumların hiç de küçümsenmeyecek düzeyde olduğu söylenebilir. Olumsuz tutumların azaltılmasına dönük eğitim programlarının geliştirilmesi doğru olacaktır.

KAYNAKLAR

- 1- Bauman A, Phongsavan P. Epidemiology of substance use in adolescence: prevalence, trends and policy implications. *Drug Alcohol Depend* 1999; 55: 187-207.
- 2- Compton WM, Thomas YF, Stinson FS, Grant BF. Prevalence, correlates, disability, and comorbidity of DSM-IV drug abuse and dependence in the United States: results from the national epidemiologic survey on alcohol and related conditions. *Arch Gen Psychiatry* 2007; 64: 566-576.
- 3- Rehm J, Rehn N, Room R, et al. The global distribution of average volume of alcohol consumption and patterns of drinking. *Eur Addict Res* 2003; 9: 147-156.
- 4- Room R, Graham K, Rehm J, et al. Drinking and its burden in a global perspective: policy considerations and options. *Eur Addict Res* 2003; 9: 165-175.
- 5- Ahern J, Stuber J, Galea S. Stigma, discrimination and the health of illicit drug users. *Drug Alcohol Depend* 2007; 88: 188-196.
- 6- Pols RG, Cape MP, Ashenden R, Bush RA. (eds); Proceedings: National Workshop Evaluation of Tertiary Education and Training on Alcohol and Drug Education. Adelaide: National Centre for Education and Training on Addiction, 1993.
- 7- Roche AM, Michael P, Campbell J, Saunders JB. Substance abuse disorders, psychiatric trainees' knowledge, diagnostic skills and attitudes. *Aust N Z J Psychiatry* 1995; 29: 645-652.
- 8- Gerace LM, Hughes TL, Spunt J. Improving nurses' response toward substance misusing patients: a clinical evaluation project. *Arch Psychiatr Nurs* 1995; 9: 286-294.
- 9- Murphy SA. The urgency of substance abuse education in schools of nursing. *J Nurs Educ* 1989; 28: 247-251.
- 10- Solari-Twadell PA. Recreational drugs, societal and professional issues. *Nurs Clin North Am* 1991; 26: 499-509.
- 11- Hagemaster J, Handley S, Plumlee A, ve ark. Developing educational programmes for nurses that meet today's addiction challenges. *Nurse Educ Today* 1993; 13: 421-425.
- 12- Rassool GH, Oyefeso N. The need for substance misuse education in health studies curriculum: a case for nursing education. *Nurse Educ Today* 1993; 13: 107-110.
- 13- Rassool GH. Nursing and substance misuse: responding to the challenge. *J Adv Nurs* 1993; 18: 1401-1407.
- 14- Novak H, Petch I. Drug and alcohol education in New South Wales: what do nurses want to learn? *Drug Alcohol Rev* 1994; 13: 185-193.
- 15- Bartek JK, Newton N, Hawks JH. Nurse-identified problems in the management of alcoholic patients. *J Stud Alcohol* 1986; 49: 63-70.
- 16- Moodley-Kunnie T. Attitudes and perceptions of health professions toward substance use disorders and substance-dependent individuals. *Int J Addict* 1988; 23: 469-475.
- 17- Satterthwaite H. Treating drug users in hospital wards. *Nurs Standard* 1990; 5: 33-35.
- 18- Carroll J. The negative attitudes of some general nurses towards drug misusers. *Nurs Standard* 1995; 9: 36-38.
- 19- Carroll J. Attitudes to drug users according to staff grade. *Prof Nurse* 1996; 11: 718-720.

- 20- Corse SJ, McHugh MK, Gordon SM. Enhancing provider effectiveness in treating pregnant women with addictions. *J Subst Abuse Treat* 1995; 12: 3-12.
- 21- Riley AJ. Perceived carer attitudes to alcohol dependent patients. *Nurs Standard* 1996; 10: 39-44.
- 22- Bell K. Identifying the substance abuser in clinical practice. *Orthop Nurs* 1992; 11: 29-36.
- 23- Chappel JN, Veach TL, Krug RS. The Substance Abuse Attitude Survey: An instrument for measuring attitudes. *J Stud Alcohol* 1985; 46: 48-52.
- 24- Murphy SA. An empirically based substance abuse course for graduate students in nursing. *J Nurs Educ* 1991; 30: 274-277.
- 25- Cassetta RA. Understanding the primary care link to treating substance abuse. *Am Nurse* 1994; 26: 12-16.
- 26- Taşkın EO, Özmen E. Ruhsal hastalıklarla ilişkili tutumlar: Türkiye çalışmalarının gözden geçirilmesi. *Psikiyatri Psikoloji Psiko-farmakoloji (3P) Dergisi* 2004; 12: 229-238.
- 27- Genişol E, Yargıç İ, Saka Ö, ve ark. Tıp öğrencilerinde alkol kullanımı ile ilgili önyargı ve tutumları. *Bağımlılık Dergisi* 2003; 4: 53-56.
- 28- Yüksel EG, Taşkın EO. Türkiye’de hekimler ve tıp fakültesi öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik tutum ve bilgileri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2005; 6: 113-121.
- 29- Arıkan Z, Genç Y, Etik Ç, ve ark. Alkol ve diğer madde bağımlılıklarında hastalar ve yakınlarında etiketleme. *Bağımlılık Dergisi* 2004; 5: 3-7.
- 30- Bostancı N, Aştı N. Hemşirelerin ruh sağlığı bo-zuk olan bireylere karşı tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Düşünen Adam: Psikiyat-ri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 2004; 17: 87-93.
- 31- Chou KL, Mak KY, Chung PK, Ho K. Attitudes towards mental patients in Hong Kong. *Int J Soc Psychiatry* 1996; 42: 213-219.
- 32- Kirmayer LJ, Fletcher CM, Boothroyd LJ. Inu-it attitudes toward deviant behaviour: a vi-gnette study. *J Nerv Ment Dis* 1997; 185: 78-86.
- 33- Angermeyer MC, Matschinger H, Holzinger A. Gender and attitudes towards people with schizophrenia. Re-sults of a representative surveys in the Federal Repub-lic of Germany. *Int J Soc Psychiatry* 1998; 44: 107-116.
- 34- Brockington IF, Hall P, Levings J, Murphy C. The community’s tolerance of the men-tally ill. *Br J Psychiatry* 1993; 162: 93-99.
- 35- Wolff G, Pathare S, Craig T, Leff J. Com-munity attitudes to mental illness. *Brit-ish Journal of Psychiatry* 1996; 168: 183-190.
- 36- Birdoğan SY, Berksun OE. Tıp fakültesi 1. sınıf ve 6. sınıf öğrencilerinde psikiyatrik hastaya yönelik tutumlar. *Kriz Dergisi* 2002; 10: 1-7.
- 37- Rabkin JG. Public attitudes: New research direc-tions. *Hosp Community Psychiatry* 1981; 32: 157.
- 38- O’Mahony PD. Attitudes towards mentally ill: a trait at-tribution approach. *Soc Psychiatry* 1979; 14: 95-105.
- 39- Sağduyu A, Aker T, Özmen E, ve ark. Halkın şizofreniye bakışı ve yaklaşımı üzerine bir epidemiyolojik araştırma. *Türk Psikiyatri Derg* 2001; 12: 99-110.

Ek 1: Alkol ve Madde Bağımlılığı Damgalayıcı Tutumlar Ölçeği (AKOTÖ)

1- Alkolikler zayıf iradeli kişilerdir.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
2- Alkoliklerin sözüne güvenilmez.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
3- Alkolikler dengesiz ve tutarsız davranırlar.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
4- Alkolikler topluma uyum göstermeyen kişilerdir.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
5- Alkoliklerin toplum içinde saygınlıkları olmaz.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
6- Alkolikler tembel ve işe yaramazlar.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
7- Alkolikler çevreleri tarafından ciddiye alınmazlar.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
8- Alkolikler kendilerinden başka kimseleri düşünmezler.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
9- Alkolikler tehlikeli insanlardır.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
10- Alkolikler aşırı sinirli ve gergindirler	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
11- Madde bağımlıları zayıf iradeli kişilerdir.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
12- Madde bağımlılarının sözüne güvenilmez.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
13- Madde bağımlıları dengesiz ve tutarsız davranırlar.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
14- Madde bağımlıları topluma uyum göstermeyen kişilerdir.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
15- Madde bağımlılarının toplum içinde saygınlıkları olmaz.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
16- Madde bağımlıları tembel ve işe yaramazlar.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
17- Madde bağımlıları çevreleri tarafından ciddiye alınmazlar.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
18- Madde bağımlıları kendilerinden başka kimseleri düşünmezler.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
19- Madde bağımlıları tehlikeli insanlardır.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
20- Madde bağımlıları aşırı sinirli ve gergindirler.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum
21- Madde bağımlıları psikopat insanlardır.	☐ Katılıyorum	☐ Katılmıyorum